

BATI MÜZİĞİNDE TÜRKÇE TERMINOLOJİ ÜZERİNE BİR İNCELEME*

Bilge Gökter Gençler¹, Hadra Kübra Erkinay Tamtamış²

¹⁾ Dr. Öğr. Üyesi, Başkent Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara.

Elmek: gokter@baskent.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6744-304X

²⁾ Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Mardin.

Elmek: hadraerkinay@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-1469-0404

Özet

Bu çalışma, müzik terimi sözlüklerinden hareketle müzik alanındaki Türkçe terminolojiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada disiplinlerarası bir yaklaşımla Türk dili ve müzik alanlarıyla ilgili kaynaklardan yararlanılmış, tarama modellerinden genel tarama modeli kullanılmıştır. Çalışmadaki terminoloji verileri, Batı müziği terim sözlüklerinden elde edilmiştir. Alanyazındaki Batı müziği terimleri genellikle Fransızca ve İtalyanca kökenlidir. Türkiye’de, özellikle Dil Devrimi sürecinde, Türkçedeki yabancı kökenli sözcüklere karşılıklar bulma çabaları, bilim ve sanat dallarına ait terimlerin de Türkçeleştirilmesi çalışmalarını beraberinde getirmiştir. Müzik alanında terimlerin Türkçeleştirilmesi çalışmalarına öncülük eden isimlerin başında “Türk Beşleri” olarak bilinen bestecilerden Ahmet Adnan Saygun gelmektedir. Saygun ile başlayan Türkçe terim çalışmaları, Batı müziği terimlerine odaklanan sözlükler aracılığıyla günümüze dek sürmüştür. Bu incelemeyle Batı müziği terimlerini içeren sözlükler arasında tam bir terim birliğinin olmadığı, bir terime karşılık birden fazla Türkçe karşılık bulunduğu, terim oluşturmada birebir çeviri, türetim, yeniden anlamlandırma yöntemlerinden daha fazla yararlanıldığı görülmüştür

Anahtar Kelimeler: Terim Bilimi, Müzik Terimleri, Müzik Terimi Sözlükleri, Türkçeleştirme

A RESEARCH ON TURKISH TERMINOLOGY IN WESTERN MUSIC

Abstract

This study aims to examine Turkish terminology in the field of music based on the music term dictionaries. In the study, with an interdisciplinary approach, resources related to the Turkish language and music were used, and the scanning method was used. Terminology data in the study were obtained from Western music terminology dictionaries. Western music terms in the literature are of French and Italian origin generally. In Türkiye, especially in the process of the Language Revolution, the studies to find equivalents for loanwords in Turkish have brought along the efforts of Turkishization of the terms belonging to the branches of science and art. Ahmet Adnan Saygun, one of the composers known as the “Turkish Fives”, is one of the leading names in the studies on the Turkishization of terms in the field of music. Turkish terminology studies, which started with Saygun, have continued to date through dictionaries focusing on Western music terms. When the terms used in this field and the dictionaries prepared are examined, it is seen that there is more than one Turkish equivalent for a term, there is no unity of terminology in music dictionaries, and derivation, reinterpretation and translation-oriented methods are used more in term formation.

Keywords: Terminology, Music Terms, Music Term Dictionaries, Creation of Turkish Term

* Bu çalışma, 20-22 Ekim 2022 tarihlerinde Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi tarafından düzenlenen 14. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu’nda sunulan bildirinin genişletilmiş biçimidir.

1. Giriş

Türkiye’de terim çalışmaları, bilim ve sanat dallarına ait terimlerin Türkçeleştirilmesi ve sadeleştirilmesi amacıyla 1932’de Dil Devrimi’yle başlamıştır. Terim bilimi kavramından ise ilk kez 1980’de Berke Vardar’ın söz ettiği bilinmektedir (Yaman, 2006:63). Tanzimat Dönemi’nde başlayan dilde sadeleşme çalışmaları; özellikle Arapça ve Farsça unsurların Türk dilinden atılması ilkesiyle sürdürülmüş, bununla birlikte Cumhuriyet Dönemi’ne kadar terimler konusunda genel eğilim Arapça ve Farsça köklerden yararlanma ya da Batı dillerinden ödünçleme biçiminde olmuştur. Terimlerin Türkçeleştirilmesiyle ilgili asıl çalışmalar Cumhuriyet Dönemi’nde gerçekleşmiştir (Pilav, 2008:269-270). Bu dönemden itibaren farklı uzmanlık alanlarında pek çok yabancı terime Türkçe kök ve eklerden yararlanılarak karşılıklar türetilmiştir (1932-1950 arasında yapılan terim çalışmalarıyla ilgili bk. Uysal 2013). Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından 1949’da gerçekleştirilen Altıncı Türk Dili Kurultayı’nda müzik ve güzel sanatlara ait terimlerin Türkçeleştirilmesi konusundaki çalışmaların tamamlandığı belirtilmiştir (TDK, 1950).

Batı müziği alanındaki terimler genellikle Fransızca, İtalyanca ve Almanca kökenlidir. Bunların yanı sıra daha az sayıda terim ise köken bakımından İspanyolca ve İngilizcedir. Türkiye’de, özellikle Dil Devrimi sürecinde, Türkçedeki yabancı kökenli sözcüklere karşılıklar bulma çabaları, bilim ve sanat dallarına ait terimlerin de Türkçeleştirilmesi çalışmalarını beraberinde getirmiştir. Müzik alanında terimlerin Türkçeleştirilmesi çalışmalarına öncülük eden isimlerin başında, “Türk Beşleri” olarak bilinen bestecilerden Ahmet Adnan Saygun gelmektedir. Saygun ile başlayan Türkçe terimleştirme çalışmaları, Batı müziği terimlerine odaklanan sözlükler aracılığıyla günümüze dek sürmüştür.

Müzik terminolojisiyle ilgili gelişmelere bakıldığında 1826’dan sonra, Osmanlı İmparatorluğu’nun Batı’yla olan ilişkilerinin artmasıyla müzikte ilk temasın İtalyanlarla olduğu ve “nota, scala, tempo, müzika, canto, falso” vb. terimlerin Türkçeye bu süreçte girdiği görülür. Daha sonra bu terimlerin bir kısmının yerini Fransızcaları almış ve bu biçimler yaygın olarak kullanılmıştır. Müzik terimlerini tanımlayan ilk kaynak, Hüseyin Remzi’nin 1875 yılında Fransızcadan çevirdiği *Usul-ü Nota* adlı kitapçaktır. Bu kitapçıkta kimi terimler olduğu gibi alınmış kimilerine karşılıklar önerilmiştir. 1900’lü yılların başında Rauf Yekta ve H. Sadettin Arel terimleştirme çalışmalarında bulunmuştur. Önceleri Türkçe olup olmadığına bakılmaksızın önerilen terimler sonrasında özellikle Türkçe olarak bulunup önerilmiştir:

accord/uygu, armatüre/donanım, transposition/göçürme gibi. 1925 yılına gelindiğinde Batıdan alınan terimlerin kimilerine Osmanlı Türkçesi karşılıklar önerilmiş, kimileri olduğu/okunduğu gibi alınmış olduğundan karmaşık bir terminoloji söz konusu olmuştur. Dil Devrimi’nde yabancı sözcüklerden arındırılmaya çalışılan Türkçenin müzik terminolojisi de bu durumdan etkilenmiş, müzikolog A. Adnan Saygun bu konuda önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Saygun’a göre terim önermek güç bir iş olmakla birlikte bazı terimlere karşılıklar bulmak kolaydır. Bir terimin Türkçe karşılığını bulmak için terimin asıl anlatmak istediği anlamı iyi kavramak gerektiğini belirten Saygun, müzik terimlerini Türkçeye çevirirken terimleri “tercüme etmek” yerine “terimlerin ifade ettiği anlama karşılık bir sözcük bulma” yoluna gitmiştir. Kavram karşılığını yansıtmadığını düşündüğü çeviri terimler yerine kendisi de Batı dillerindeki terimi kullanmayı tercih ettiğini belirtmiştir. Saygun, terimlerin gerçek anlamlarını yansıtmadan önerilmeleri ve bir kavram için birden fazla terimin bulunmasını “terim anarşisi” olarak görmekte ve bu anarşiyi önlemek adına ortak bir müzik dilinin oluşması gerektiğini belirtmektedir (Bozkaya, 1995:36-38). Saygun’un Türkçe müzik terminolojisi için önerdiği terimler, 1954’te TDK tarafından *Terim Anketleri: Müzik* başlığıyla yayımlanmıştır.

Batı müziği terminolojisinin oluşmasında, tıpkı diğer alanlarda da olduğu gibi, araştırmacılar belirleyici rol oynamıştır. Özellikle çeviri yoluyla Türkçeye kazandırılan eserler veya terimler çevirmenin inisiyatifinde bilim dünyasına duyurulmaktadır. Özellikle Fransızcadan Türkçeye tercüme edilen bazı kaynaklarda kullanılan terimler, müzisyenler tarafından kabul edilmiş ve aynı biçimde kullanıldıklarından ötürü zihin karışıklığına neden olmamak için değiştirilmemiştir. Yine yayıncılar tarafından önerilen veya kullanılan yeni terimler, müzik terminolojisinde değişim ve gelişim sürecini başlatmıştır.

Bu alanda kullanılan terimler ve hazırlanan sözlükler incelendiğinde yabancı kökenli terimlerin bir kısmının Türkçeye çevrildiği ya da Türkçe karşılıklarının bulunduğu; türetilen Türkçe terimlerin ise bir kısmının benimsenerek alan uzmanları tarafından yaygın bir şekilde kullanıldığı, bir kısmının ise benimsenmediği ve Batı dillerindeki biçimlerin kullanımının devam ettiği görülür. Bununla birlikte diğer bilim ve sanat alanlarında olduğu gibi, müzik alanında da Batı dillerindeki terimlere birden fazla Türkçe karşılık bulunması sebebiyle terim birliğinin olmaması ve bir terimin kavramsal olarak sözlüklerde farklı anlamlarda tanımlanması gibi sorunlarla karşılaşmaktadır.

Alanyazında müzik terminolojisini ele alan çalışmalar sınırlıdır, bu tür çalışmalar genellikle müzikoloji araştırmacıları tarafından yapılmıştır. Yalçın (2013), 1900-2012 yılları arasında yayımlanmış müzik teorisi kitaplarındaki terminolojiyi ele aldığı çalışmasında; Batı müzik teorisinin ana terimlerinin kullanım sıklığını, yıllara göre terimlerin uğradığı değişimleri, hangilerinin benimsendiğini ve kullanıldığını incelemiştir. Sözü edilen çalışmada bütün ana terimlerin değişim ve gelişim gösterdiği sonucu ortaya çıkmış olup terimlerde çok çeşitlilik görülmektedir. Bu çeşitlilik; yabancı dillerden doğrudan alınan terimler, Türkçe okunuşlarıyla kullanılan biçimler, birebir çeviri yoluyla oluşan terimler ve türetilen yeni Türkçe terimlerin bir arada kullanımından kaynaklanmıştır.

Müzik alanyazınında, konu aldığı müzik türü bakımından Batı müziğine yönelik sözlük sayısının fazla olduğu görülmektedir. Müzik sözlüklerinin yanı sıra müzik ansiklopedilerinin ve müzik atlaslarının da konu aldığı müzik türleri ağırlıklı olarak Batı müziğidir (Akbaba, 2016:117-119). Bu nedenle bu çalışma Batı müziği terimleriyle sınırlandırılmıştır. Alanyazında yaygın olarak kullanıldığı bilinen müzik terimi sözlüklerinden Gazimihal (1961), Demirtaş (1993), Say (2002), Sözer (2005) ve Uluç (2013) çalışma için örneklem olarak alınmıştır, bahsi geçen sözlüklerdeki Batı müziği terimleri genel tarama modeliyle seçilerek karşılaştırılmış, veriler terim bilimi (*terminology*) ilke ve yöntemleri bakımından incelenmiştir.

2. Yöntem

Çalışmanın evrenini müzik terimi sözlükleri ve diğer müzik kaynakları oluşturmaktadır. Örneklem olarak Batı müziği terimlerine yer veren ve alanda yaygın olarak kullanılan beş terim sözlüğü (Gazimihal, 1961; Demirtaş, 1993; Say, 2002; Sözer, 2005 ve Uluç, 2013) seçilmiştir. Bu sözlüklerden genel tarama yöntemiyle seçilen on müzik teriminin Türkçe terminolojideki karşılıkları, kullanımları ve terimlerin Türkçeleştirilmesinde başvurulan yöntemler incelenmiştir. Çalışma, müzik eğitimi ve teorisinde kullanılan Batı kökenli dillerden Türkçeye geçmiş terimlerle sınırlandırılmıştır.

Terimlerin incelenmesinde, Karaman 2017’de verilen terim oluşturma yöntem ve ilkeleri temel alınmıştır. Buna göre terim oluşturmada başvurulan kaynak ve yöntemler ile elde edilen nitel özellikler şu şekildedir: a) Başvurulan kaynak: *halk dili* ve *eski metinler*; b) Başvurulan yöntemler: *takılama (türetme)*, *yeniden anlamlandırma*, *birleştirme (birleşik terim)*, *örnekseme*, *birebir çeviri*, *uluslararasılaştırma (ödüncleme)*; c) Terim niteliği: *saydamlık*, *salkımlılık (düzenlilik/sistemiklik)*, *tutarlılık (eşanlamlısızlık)*; *bağlamsızlık/biriciklik (tekanlamlılık ve*

tekdallılık), *elverişlilik (ekonomiklik)*, *yerellik*, *güncellik* (Karaman, 2017:42-43).

Çalışmada terim sözlüklerinde yer alan, Batı dillerinde kullanılan biçimler yerine önerilen veya kullanılan Türkçe terimler, terim oluşturma yöntem ve terim nitelikleri bakımından incelenmiştir.

İncelenen Sözlükler

1) Gazimihal, M. R., 1961. Musıki Sözlüğü. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul

İlk Türkçe müzik sözlüğü olarak bilinmektedir. Daha öncesinde terim konusuna müzik tarihi ve teorisine ilgili kitaplarda değinilmişse de yazarın da belirttiği üzere farklı mesleklerin terimlerini içeren sözlüklere bakılarak hazırlanmış ilk çalışmadır. Sözlüğün girişinde müzik terimleri ve sözlüğün düzeniyle ilgili kısaca bilgi verilmiştir. A. Adnan Saygun’un Türkçeye kazandırdığı yüz kadar terim sözlükte A.S kısaltmasıyla belirtilmiştir. Gazimihal, sözlüğünde terimlerin Türkçeleştirilmesi ve terimlere anlam verme konusunda bazı ilkelere bağlı kaldığını ifade etmiştir. *kontrapunt* ve *füg* gibi terimlere karşılık olarak “karşı nokta” ve “kaçıcı” biçiminde bir çeviriye gidilmemesi gibi. Gazimihal, terminolojinin zaman içinde millileşeceğini; kimi terimlerin, örneğin Türkçe karşılığı *düzen* olarak verilen *akorun*, oldukça yerleşik olduğunu ve farklı dillerde eş değer biçimlerin benimsenmesinin zaman aldığını belirtmiştir.

Sözlükte her maddedeki terimin köken bilgisi verilmiştir. Sözlüğün en önemli özelliklerinden birisi sonda Türkçeden Fransızcaya ve Fransızcadan Türkçeye terimler dizininin bulunmasıdır. Sözlükte madde başı sözcükler yalnızca karşılıklarıyla verilmemiş; kavramın açıklaması yapılmış, kimi yerlerde işaretler, tablolar ve görsellerden de yararlanılmıştır.

2) Demirtaş, S., 1993. Klasik Batı Müziği Küçük Sözlük. Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana

Batı müziği terimlerini içeren küçük hacimli bir sözlüktür. Demirtaş, ön sözde müzik eğitimine yeni başlayanlar ve dinleyicilerin sözlüğün hedef kitlesini oluşturduğunu ifade etmiş; kompozisyon sanatı ve icra tekniğiyle ilgili detayları sözlüğe almadığını belirtmiştir. Sözlükte madde başında verilen terimlerin bazılarında doğrudan Türkçe karşılık gösterilmiş, bazılarında da terimlerle ilgili açıklayıcı bir tanım ve hatta kimi madde başlarında ansiklopedik bilgiye yer verilmiştir. Örneğin; *opera*, *orchestra* gibi terimlerde 1-2 sayfayı bulan ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Terim İngilizce, Almanca veya İspanyolcadan geçmişse madde başında bu bilgi verilmiş;

İtalyanca, Fransızca veya Latince kökenli ise belirtilmemiştir. Bu durumun sebebi, ön sözde bu dillerden geçen terimlere aşinalık ile açıklanmıştır. Madde başlarında terimin alındığı dildeki yazılışı esas alınmıştır: *Xylophone, oeuvre, répéter* vb. Bazı terimler köken bakımından farklı kaynaklar yoluyla Türkçeye girmiştir, bu nedenle bir terim için birden fazla farklı yazılış ve söyleyiş söz konusu olabilmektedir. Sözlükte aynı kavram için kullanılan farklı biçimler de madde başında gösterilmiştir: *nonetto-nonette; notazione-notation; eufonia-eufonica-euphonie* vb.

3) Say, A., 2002. Müzik Sözlüğü. Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara

Eser; müzik terimlerini aydınlatmak, kendi dilimizde yayımlamak, Batı dillerinden geçen terimler için ana dilde tanımlar üretmek, açıklamalar yapmak, terim ya da kavrama ışık tutarak ulusal kültürde özümsemesini sağlamak ve böylece uluslararası müzik kültürünün içinde yer almak amaçlarını gerçekleştirmek için Batı müzik sözlüklerinin taranmasıyla hazırlanmıştır. Sözlükte yaklaşık 3500 madde, 300 çizim ve nota örneği yer almaktadır. Sözlükte klasik Batı terimlerinin yanı sıra geleneksel müziklere ve halk danslarına ait terimler, çalgılar ve form bilgisi maddeleriyle geleneksel sanat müziği terimleri yer almaktadır. Sözlükte okurun ilgisini dağıtmamak için yalnızca madde başlığı olan terimin hangi dilde olduğunu belirtmek üzere kısaltma kullanılmıştır: İngilizce (İng.), Yunanca (Yun.) vb.

4) Sözer, V., 2005. Müzik Ansiklopedik Sözlük. 4. Bsk. Remzi Kitabevi, İstanbul

İncelenen diğer sözlüklerden farklı olarak hem Türk hem de Batı müziği terimlerine yer veren bir sözlüktür. Batı müziği terimleriyle sınırlandırılan bu çalışmada, ansiklopedik sözlük niteliği taşıyan eser, örneklem olarak alınmıştır. Sözlükte müzik terimleri dışında Türk ve dünyada tanınmış müzisyenlere, bestecilere, bale ve opera sanatçılarına da yer vermiştir. Madde başında verilen terimlerin öncelikle parantez içinde köken bilgisi verilmiş, terimlerle ilgili açıklamalar Türkçe eş değerini verme veya ayrıntılı bir tanımlamayla verilmiştir. Bazı madde başlarında Türkçe eş değer biçime “>” işaretiyle doğrudan gönderim yapılmış, terimin açıklaması Türkçe maddede verilmiştir. Örneğin; *kleron* maddesi “> boru” gösterimiyle Türkçe maddeye gönderilmiş, açıklama *boru* maddesinde yapılmıştır. Gönderim, aynı kavramın köken bakımından farklı dillerden geçmiş biçimleri arasında da görülür: *galliard*

(İng.) maddesi “> gagliarda” biçimine gönderilmiş, *gagliarda* (İt.) madde başında açıklaması verilmiştir.

5) Uluç, M. Ö., 2013. Müzik Sözlüğü. Yurtrenkleri Yayınevi, Ankara

Sözlüğün kapağında müziğin yapısı, temel müzik işaretleri, gürlük ve anlatım terimleri, hız basamakları, süslemeler, müzik terimleri ifadeleri yer almaktadır. Sözlük iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde müzikle ilgili genel bilgiler, basamaklar, vurgular, Türk müziği işaretleri, Türk müziğindeki düzenler (akortlar), işaretler gibi bilgiler yer alırken ikinci bölümde ise müzik terimleri sözlüğü yer almaktadır. Öğretmen ve öğrencilerin müzik terim ve işaretleri konusunda sık sık başvuracakları bir başucu kitabının olmaması nedeniyle sözlüğün yazıldığı belirtilmiştir. Terim ve işaretlerden en sık ve ana dilde kullanılan sözcükler sözlüğe alınmaya çalışılmıştır. Örneğin; yirmiye yakın farklı dillerde yazılmış ‘armoni’ sözcüğünün kendi dilinde ve anlamını tam verebilmesi önemsenmiştir.

3. Bulgular ve Tartışma

Karaman, terimleştirmeyi “belli başlı kurallara ve yöntemlere dayandırılan, rastgelelikten uzak, sistematik bir düzen içerisinde yer alan bilinçli ve kontrollü yapılan bir etkinlik” olarak tanımlar. Terimleştirmede dil içi ve diller arası/çeviri yöntemi olmak üzere başlıca iki yöntemden bahsedilebilir. Ayrıca terim oluşturmada anlam belirsizliğinden kaçınılması, aynı yapısal özelliğe sahip başka terimlerin olmaması, önerilen terimin farklı ya da aynı kavramı temsil etmemesi gibi anlamsal özelliklere dikkat edilmelidir (Karaman, 2009:45, 58). Müzik terminolojisinde yer alan ve köken bakımından Batı dillerine ait olan on terimin örneklem olarak seçilen müzik sözlüklerindeki Türkçe karşılıkları, terim oluşturma yöntem ve ölçütleri bakımından aşağıda değerlendirilmiştir:¹

3.1. İt. *appoggiatura* / Fr. *appoggiature* => T. *apöjyatiir, abantı, abanık, çarpma, çarpma notası, basamak, basamak ses*

Kavram, müzik yapıtında armonik bir süsleme ögesini ifade eder. Nota üzerinde asıl notadan önce kısa kuyruklu daha küçüğü yazılarak belirtilir. Gazimihal (1961) “abanmak, dayanmak” anlamındaki İtalyanca *appoggiare* fiilinden türemiş bir terim olduğunu belirterek buradan örneklemle Türkçede *aban-tı* ve *aban-ık* terimlerini önermiştir. Say (2002) ve Uluç (2013) sözlükte madde başı olarak *abantı* ve *abanık* terimlerine

¹ İncelemede dil adları Almanca (Alm.), Arapça (Ar.), Farsça (Far.), Fransızca (Fr.), İngilizce (İng.), İtalyanca (İt.), Türkçe (T.) kısaltmasıyla verilmiştir.

yer verse de alanda yaygınlaşmış bir Türkçe terim değildir. Türkçede-tı eki -n- ile yapılan dönüşlü fiil gövdelerine gelerek fiilden isim yapan bir ek (çıkıntı, esinti, döküntü, çöküntü, kesinti, kırıntı vb.) olmakla birlikte müzik terimi olarak kavramı karşılamaktan uzaktır. Bu türetimlerle terimin eşanlamlıları ortaya çıkmış bu durum da terim niteliği bakımından da saydamlık ve tutarlılık (eşanlamlısızlık) ilkesiyle çelişmiştir. Bu kavram için A. Adnan Saygun tarafından önerilen *basamak* ile Türkçe karşılık olarak kabul görmüş olan *çarpma* terimleri de sözlüklerde yer almaktadır. Her iki sözcük de dilde var olan kaynakların kullanımıyla ortaya çıkmıştır denilebilir. Her iki sözcük de genel dildeki anlamlarından yola çıkılarak müzik terimi olarak yeniden anlamlandırılmıştır. Türkçede -mA ekinin fiilden iş, hareket adları yapan işlek bir ek olması, Türkçeleştirme çalışmalarında özellikle Fransızca -ion, -tion ile biten terimlerin karşılanmasında -mA'dan yararlanılması terimin yaygınlaşmasında etkili olmuştur denilebilir. Ancak “çarpma” terimi, diğer yandan terimlerin “bağımsızlık/biriciklik (tekanlamlılık ve tekadlılık)” niteliği bakımından başka kavramları da karşılama olasılığı bulunması nedeniyle terimin ölçünleşmesinde sorun oluşturmaktadır. Nitekim müzik terimi sözlüklerinde *çarpma* terimi *acciacatura*, *appogiature breve* karşılığı olarak da verilmiştir.

3.2. İt. *silenzio*, Fr. *silence* => T. *es*, *sükût*, *sus*, *susma*, *susku*

“Notada es durağı; çalmadan ya da söylemeden beklenecek yerleri göstermek amacıyla kullanılan işaret” (Sözer, 2005:257) biçiminde tanımlanan bir terimdir. Terim sözlüklerinde, kavram karşılığında birden fazla Türkçe terim bulunduğu dikkati çekmektedir. Bu yönüyle kavram-terim ilişkisi bakımından eşanlamlılık söz konusudur. Terimin Türkçede önerilen ve alanda kullanılan karşılıklarına bakıldığında yeniden adlandırma ve türetme yöntemlerinden yararlandığı görülür. Terimler arasında *sükût*, *sus* ve *susma* genel dilde de kullanılan sözcüklerdir, müzik alanına aktarılarak anlamı sınırlandırılmıştır. Başka bir deyişle, yeniden anlamlandırma yöntemine başvurulmuştur. *sükût* Arapça kökenli, ancak Türkçeye yerleşmiş sözcüklerdendir.

Say (2002) sözlüğünde *susma* terimini çoğul biçimiyle *susmalar* madde başında vermiştir. -lAr eki, *birlik susma*, *ikilik susma*, *dörtlük susma* gibi süresine göre değişik biçimlerde *susma* işaretinin bulunması dolayısıyla terime eklenmiştir. Say, terimi “Müzik yazısında sessiz süreleri gösteren işaretlerin adı. ‘Susku’ da denir. Dilimizde önceleri ‘sus’, ‘es’ gibi benzer sözcüklerle karşılanıyordu. Notalar gibi, *susmalar* da süresine göre değişik biçimdedir.” şeklinde açıklamıştır (Say, 2002:495).

Bu terimler içinde yer alan *es* terimiyle ilgili farklı görüşler vardır. Gazimihal, terimin aslında, *silenzio* ve *silence* sözcüklerinin başındaki /s/ sesinin Batı dillerindeki okunuşundan ortaya çıktığını ve bir kısaltma olduğunu belirtmiştir. TDK *Terim Anketleri*’nde Fransızca terimin karşılığında kullanılan “*sükût*, *silans*, *es*” terimleri içinde *es* terimi önerilmiştir (TDK, 1954:23). Ancak bu kısaltmanın ne zamandan beri terminolojide kullanıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Gazimihal’in bir diğer görüşü de terimin Türkçede “muhatapı dikkat ve *sükût* içinde dinlemek” anlamındaki *eslemek* fiilinden gelmiş olabileceği şeklindedir. Tanzimat musikicilerinin bu fiilin ilk hecesini kısaltarak kullanmış olabileceklerini belirtir (Gazimihal, 1961:82-83). Dikkati çeken bir başka husus, Gazimihal “esleri dikkatle saymak” anlamında, Fr. *pauser* teriminin eş değeri olarak *es* teriminden hareketle *eslemek* fiilini türetmiş ve sözlükte madde başı olarak vermiştir. Benzer şekilde Fr. *silences* karşılığında, “seslerin birer anlık duraklamasını tespit eden sağır süre işaretleri: birlik es, ikilik es, dörtlük es, sekizlik es vb.” anlamında ise çokluk ekinden yararlanarak *esler* önerisinde bulunmuştur (Gazimihal, 1961:83). Diğer terim sözlüklerinde *eslemek* ve *esler* terimlerine yer verilmemiştir.

Bu kavram için sözlüklerde yer alan bir başka terim *susku*dur. *sus-* kökünden fiilden isim yapım eki -GU ile türetilmiş olan sözcük, *Güncel Türkçe Sözlük*’te genel dilin sözcüğüne ait bir sözcük olarak tanımlanmıştır: “Az konuşma, susma, *sükût*: *Büyük, anlamlı, insanı dehşet içinde bırakan bir susku onunkişi.* - Selim İleri” (TDK, GTS). Cumhuriyet sonrasındaki Türkçeleştirme çalışmaları sırasında türetilmiş yeni sözcüklerden biridir, aynı anlama *Türkçe Sözlük*’ün 1974 baskısından itibaren madde başı yapılmıştır. Sözcük anlam aktarımıyla müzik alanında Fr. *silence* teriminin karşılığı olarak sözlüklerde yer almıştır.

Türkiye’de 1900-2012 yılları arasında yayımlanan batı müzik teorisi kitaplarındaki terimlerin geçirdiği gelişimi ve değişimi ele aldığı makalesinde Yalçın, *susku* teriminin yalnızca 1985, 1995 ve 1996 yıllarında yayımlanan kitaplarda kullanıldığını tespit etmiştir. 1999’dan beri ise kitaplarda *sus* terimi kullanılmaktadır (Yalçın, 2013:72).

Güncel Türkçe Sözlük’te bu kavram için yalnızca *es* terimi madde başı yapılmıştır. Alan uzmanları arasında ise günümüzde *sus* terimi yaygındır. Terimin kavram içeriğiyle örtüşme noktasında kullanıcının zihninde kolayca anlamlandırmaya imkan vermesi ve dilsel ekonomiklik açısından kısa olması benimsenip yaygınlaşmasında etkili olmuştur denilebilir.

3.3. Fr. *doigte* => T. *duate*, *parmak uyarı*, *parmak alırı*, *dokunut*, *parmak numarası*

Müzik eserinin icrasında gerekli perdelere hangi parmakların basılacağını gösteren nota üzerindeki rakamlar anlamına gelen terimin *parmak numarası* biçiminde önerilen karşılığı alanda yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Terim, *parmak* + *numara* (< İt. *numero*) sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluşturulmuş birleşik bir terimdir.

Gazimihal, terimi *doigté* maddesinde “Dilimizde evvelce bu anlamda *parmak rakamı* ve onun kıyası olarak sadece *parmak* kelimesi kullanılıyordu. *Duvgte*. Almanların *Fingersatz* (-parmak ucu) veya İtalyancadan naklen *Applikatur*, İngilizlerin *Fingering* dedikleri şey.” biçiminde açıklamıştır (Gazimihal, 1961:68). Fransızca *doigté* nin sözcük anlamı “parmakla dokunma” demektir. Buradan hareketle terimin oluşturulmasında diller arası bir aktarımın da söz konusu olduğu söylenebilir. Gazimihal sözlüğünde bu terim için aynı zamanda *parmak alırı*, *parmak uyarı* ve *dokunut* terimlerini de karşılık olarak vermiştir. İlk iki terim birleştirme, diğeri ise türetim yoluyla oluşturulmuştur. Birleşik terimlerde terimleştirme açısından dikkati çeken “alırı” ve “uyarı” sözcükleridir. *al-* ve *uy-* fiil köklerine getirilen *-Ar/-Ir* isim yapım eki ve iyelik ekinin kalıplaşmasıyla belirtisiz isim tamlaması yapısında iki terim oluşturulmuştur. *parmak alırı* Gazimihal’in sözlüğünde madde başı yapılmamıştır, dolayısıyla terimle ilgili bir açıklama yoktur. Bu terim, TDK *Terim Anketleri* sözlüğünde Fransızca terimin okunuşundan hareketle *duate* biçimindeki kullanıma karşılık önerilmiştir. *parmak uyarı* terimini ise Gazimihal’in *parmak uyarlamak* (Fr. *doigtier*) biçiminde Türkçeleştirdiği terimden hareketle türettiği açıktır. *parmak uyarlamak* terimini şu şekilde açıklamıştır: “bir musiki eserinin notasında gereken perdeler üzerine hangi parmaklarla basılarak çıkarılacaklarını bildiren rakamları yazmak” (Gazimihal, 1961:200). *Parmak uyarı* terimi diğer sözlüklerde yer almaz. Say (2002) ise sözlüğünde yalnızca *doigtier* karşılığında *parmak uyarlama* biçimini madde başı olarak almış, *doigté* karşılığında bir terim belirtmemiştir.

Son olarak bu kavram için önerilen bir diğer Türkçe karşılık olan *dokunut* terimi incelendiğinde, bu terimin dil içi kaynaklardan yararlanılarak oluşturulmuş yeni bir türetim olduğu söylenebilir. *dokun-* fiil tabanına fiilden isim yapan *-(X)t* eki getirilmiştir. Bu ek de Dil Devrimi sürecinde yeni sözcük ve terimlerin Türkçeye kazandırılmasında yararlanılan eklerden biridir. Türetkenlik potansiyeli çok yüksek değildir. Gazimihal

sözlüğünde bu terimi madde başı olarak vermiştir. Terimi “Konmak’tan konut denilebiliste görüldüğü üzere, dokunmak fiilinden isimdir: Hangi parmakların dokunağa² basacağı işaretlenmiş olmak üzere gereken nota üstlerine yazılı rakamlara dokunut denir. O parmaklar da dokunutlu parmak sayılırlar (bak. *doigte*)” biçiminde tanımlamıştır. Ayrıca önerdiği *dokunut* teriminden hareketle Fransızca terimin fiil karşılığını da (*doigtier*) *dokunutlamak* olarak vermiştir (Gazimihal, 1961: 69).

3.4. Fr. *accompagner*, İng. *accompany*, İt. *accompagnare*, Alm. *Begleitung* => T.

akompanye etmek, *refakat etmek*, *eşlik etmek*

Fr. *accompagnement* => T. *akompanyiman*, *refakat*, *eşlik*

Fr. *accompagnateur* => T. *akompanyatör*, *refakat eden*, *eş*, *eşlikçi*

Kökeni Latinceye dayanan terim Batı terminolojisinde farklı söyleniş biçimleriyle kullanılır. Türkçede “eşlik etmek” biçiminde yaygınlaşan terim Fr. *accompagner*’dan birebir çeviri yoluyla ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda, Fransızcada aynı kökten türetilen *accompagnement*, *accompagnateur* terimlerine eş değer olarak Türkçede de *eşlik etmek*, *eşlik*, *eşlikçi* biçimindeki türevler terim niteliği bakımından salkımlılık (düzenlilik)³ özelliği gösterir ve bu da terimlerin benimsenip yaygınlaşmasında önemli bir özelliktir. Günümüzde bu terimler yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Terimlerin sözlüklerde verilen diğer Türkçe karşılıklarına bakıldığında doğrudan ödünçleme yoluyla, Fransızca okunuş esas alınarak kullanıldığı veya bir başka ödünçleme olarak Arapçadan Türkçeye geçen *refakat* sözcüğüyle benzer bir düzenlilik içinde kullanıldığı görülür. Ayrıca TDK *Terim Anketleri* sözlüğünde “akompanyatör, refakat eden” anlamında yeni bir terim olarak *eş* teriminin önerildiği dikkati çeker (TDK, 1954:3). Daha sonra *eş* tabanı yerine “eşlik etmek” kavramından hareketle *eşlik* tabanına *-CI* eki getirilerek “eşlik eden” anlamında bir terim oluşturulması saydamlık niteliği bakımından daha uygun düşmüştür.

3.5. Fr. *rythme*, İt. *ritmo*, Alm. *rhythmus* => T. *ritm*, *ritim*, *düzüm*, *dizem*, *tartı*, *tartım*

Bir müzik yapıtının oluşmasını sağlayan temel unsurlardan biri olan ritim, “bir müzik cümlesinde kuvvetli zamanlarla zayıf zamanların düzenli aralıklarla yinelenmesi ve süre değerlerinin belirli bir düzen içinde birbirini izlemesiyle oluşur.” (Sözer, 2005:589). Fransızca

² Gazimihal, *dokunak* terimini de Fr. *touche* “tuş” karşılığında kullanmıştır.

³ Salkımlılık, yeni oluşturulan terimlerin var olan terimler ile kavram ve terim sistemleri bakımından uyumluluğunu gerektirir (Karaman, 2017: 134).

rythme, Türkçede *ritim* ve daha uygun olan *ritim* söylenişleriyle yaygınlaşmış bir terimdir. Alanda kullanılan terim sözlüklerine bakıldığında ise Türkçe kök ve eklerden yararlanarak bu kavram için bazı karşılıkların önerildiği görülür. Terim oluşturmada *düz-*, *diz-* ve *tart-* fiil tabanlarına -(X)m eki getirilerek dil içi kaynaklardan yararlanma yoluyla yeni terimler ortaya çıkarken *tartu* terimiyle de yeniden anlamlandırmaya başvurulmuştur. *düz-* ve *diz-* fiilleri “sıralama, bir araya getirme, düzenleme” kavram alanında örtüşen fiillerdir. Ancak burada *diz-* fiilinden beklenen biçim *dizem* değil, şekil ve anlam bakımından *dizim* biçimidir. Diğer yandan *tart-* fiilinden türetilen biçimler de anlamsal olarak “ölçme, ağırlık bulma, değer biçme” gibi kavramlarla ilişkilidir. Terimlerin saydamlığı bakımından düşünüldüğünde *düz-* ya da *diz-* kökleri kavramla daha çok örtüşüyor görünmektedir. Ancak aksine *rythme* karşılığında önerilen *tartum* terimi kaynaklarda bu anlamıyla daha fazla yer bulmuştur. Burada, muhtemelen, *ritim* kavramının “vurgu (aksan) ve seslerin süre değeri gibi iki değişken”i (Say, 2002:451) içine alması *tart-* fiilinin “ölçmek” anlamıyla ilişkilendirilmiştir.

İlk olarak TDK *Terim Anketleri*’nde “ritim ve düzum” yerine Saygun tarafından önerilen *tartu* terimi yer almış, ardından Gazimihal bu terimi *tartum* biçiminde kullanmıştır. Gazimihal, *tartu* yerine *tartum* kullanımını şöyle açıklar: “*tartu* kelimesi ‘*tartum*’ şeklinde kullanılınca Batı dillerinde *Rythme*, *Rythmer*, *Rythmique* gibi zaruri kelime ailesini karşılamak ayrıca mümkün olur: *tartumlu*, *tartımlamak*, *tartımsal*; böylelikle *tartu* kelimesinin teraziyile ilgili hayattaki geniş anlamından da tamamiyle sıyrılmış oluyoruz.” (Gazimihal, 1961:244). Terimin *tartum* biçiminde kullanımında muhtemelen *ritim* terimiyle ses uyumundan kaynaklanan bir örneksime etkisi de vardır. Gazimihal, terim-kavram ilişkisini de “Nabızın atışı hayat için ne kadar sade bir hakikatse, ritim de öylesine bir zaruret halinde zaman sayılarına bağlıdır... Tartım=ritim, bir kaynaktan nizamlı veya gelişi güzel sağimler ediniliyor gibi bir tesir uyandırılmak üzere, eşit veya eşitliksiz süre seslerin (veya sıra seslerin) kovalaşmasıdır.” düşüncesine dayandırır (Gazimihal, 1961:244).

Uluç (2002) ve Say (2002) yalnızca *tartum* ve *ritim* terimlerine yer vermiştir. Say (2002) sözlüğünde *tartum* için “Dilimizde ritim terimine karşılık önerilmiş olan sözcük” açıklamasını vermiş, kavramı *ritim* maddesinde açıklamıştır.

Atalay, müzikte ölçü ve ritim konusıyla ilgili makalesinde “ritim” anlamında kullanılan *tartum* teriminin 70’li yılların sonunda müzikbilimci Prof. Dr. Gültekin Oransay tarafından “ölçü” (Fr. *mesure*, İng.

measure) karşılığında kullanıldığını belirterek konuyla ilgili terim karmaşasını şöyle dile getirir: “Tartım sözcüğü, taşıdığı anlam bakımından, aslında ritim katmanından daha çok ölçü katmanına uygun düşmekle birlikte (çünkü ölçü ‘ölçmek’ ten, tartım da ‘tartmak’ tan geliyor olması bakımından anlamdaştır) daha 50’li yıllardan başlayarak ritim anlamında kullanılageldiği için ‘ölçü’ anlamında kullanabilme şansı kalmamıştı... Oysa Oransay’ın terminolojik tercihi benimsemiş olan bir çok kişi ‘tartım’ terimini ‘ölçü’ karşılığı olarak kullanmayı sürdürdü. Böylece aynı terime iki ayrı (ve hatta zıt) anlam yüklenmiş oldu.” (Atalay, 2009:329-330). Bu nedenle Atalay terim karmaşasını önlemek için *ritim* teriminin kullanımının daha doğru olacağını belirtir.

3.6. Fr. *transposition*, İt. *transposizione* => T. *transpozisyon*, *aktarım*, *aktarma*, *çevirme*, *göçürme*, *göçürüm*, *şed*⁴

“Bir müzik parçasını yazılı bulunduğu tondan başka bir tona aktarma” anlamına gelen terim için Türkçe söyleyişle *transpozisyon* biçimi günümüzde yaygın bir şekilde kullanılmakla birlikte, terim için önerilen bazı Türkçe karşılıklar da sözlüklerde yer almaktadır. Bunlar arasında *aktar-* fiilinden -(X)m ve -mA isim yapma ekleriyle türetilen *aktarım*, *aktarma* terimleri, yeniden adlandırma yöntemiyle türetilmiştir. Benzer şekilde *çevirme* karşılığı da kavramın içeriğine uygun olarak yeniden adlandırılmış bir terimdir. Burada dikkati çeken terimler aynı kökten türemiş *göçürme* ve *göçürüm*’dür. Gazimihal madde başında, *transcrire* (Fr. “uyarlamak”) karşılığında *göçürmek* terimini vererek açıklamasında *Dîvânü Lugâti’t-Türk*’te yer alan *köçür-* fiilinin “istinsah etmek, naklen yazmak” anlamına geldiğini belirterek müzik terminolojisinde de kullanımının doğal olduğunu, bu kökten türetilen *göçürüm* ve *göçerim* sözcüklerinin aynı kavramı ifade ettiğini söyler (Gazimihal, 1961:103). *Transposition* karşılığında sözlüklerde verilen bu terimler, terim yapma yöntemi bakımından karşılaştırıldığında *aktarım*, *aktarma*, *çevirme* için yeniden adlandırma, *göçürme* ve *göçürüm* ise Türkçe kök ve eklerden yararlanılarak bir takılama (türetme) örneğidir. Karşılık olarak önerilmiş ya da kullanılmış tüm terimler biçimsel olarak “fiil kökü + -(X)m” ve “fiil kökü + -mA” biçiminde oluşmuştur. Ancak son iki terim, kökü bakımından tarihi bir metinden yararlanılarak türetilmiştir. *göçür-* (< köçür-) fiili, günümüz Türkçesinde “istinsah etmek” anlamıyla kullanılmamaktadır. Bu nedenle terim niteliği bakımından *göçürme* ve *göçürüm* terimleri saydamlık özelliği göstermemektedir. Birden fazla terim karşılığı önerilmesi, *göçürme* ve *göçürüm*’ün kök bakımından bugün unutulması Türkçe terimlerin yerleşmemiş olması ve alanda “transpozisyon” biçiminin tercih edilmesinde etkilidir. Zülfıkar da Cumhuriyet’ten bu yana türetilmiş

⁴ *şed* (Ar. *şedd*), Türk müziğinde transpozisyon (aktarım) için kullanılan terim (Sözer, 2005:672).

ve benimsenmiş terimlerin çoğunlukla Türkçedeki canlı kök ve gövdelere dayandığını; ölü kök, gövde ve eklerle türetilen terimlerin dile çok daha yavaş yerleştiği ve bir bölümünün ise zamanla unutulduğunu belirtmiştir (Zülfikar, 1991:154).

Burada ayrıca -(X)m ve -mA eklerinin türetkenliğinden de bahsetmek gerekir. Terimin Türkçedeki karşılıkları *aktar-*, *çevir-* ve *göçür-* tabanlarına fiilden isim türeten bu iki ekin getirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Özellikle Cumhuriyet sonrasında Türkçeleştirme çalışmalarında -(X)m ekiyle pek çok sözcük türetilmiş ve kullanıma girmiştir. Bu açıdan bakıldığında bu ek, -mA ekiyle benzer işlevlerde kullanılan sözcükler türetir ancak aralarında bazı anlamsal farklılıklar vardır. Zülfikar; *üretim-üretme*, *sindirim-sindirme*, *gelişim-gelişme*, *yapım-yapma* gibi örnekleri vererek -mA ekinde genel bir anlam varken -(X)m ekinde daha dar ve sınırlı bir anlam bulunduğunu, bu nedenle -(X)m ekinin terimleştirmeye daha elverişli bir ek olduğunu belirtmiştir (Zülfikar, 1991:114).

Gazimihal (1961), *göçürüm* veya *göçerim* ile kastedilenin aynı olduğunu belirterek *transkripsiyon* karşılığında verse de bazı kaynaklarda *göçürüm*, *göçürme* *transpozisyon* kavramı karşılığında verilmiştir.

3.7. Fr. *transcription* => T. *transkripsiyon*, *notaya almak*, *çeviriyazı/çevriyazı*, *uyarlamak*, *uyarlayış*, *uyarım*, *göçerim*, *göçürüm*

Transpozisyon teriminden farklı olarak müzikte “bir çalgı veya ses için yazılmış bir eserin başka bir çalgı veya ses için yeniden yazmak” anlamına gelen *transkripsiyon* dil çalışmalarında da “bir yazıyı başka bir alfabeyle aktarma ya da sözlü metinleri yazıya aktarma” anlamında ve Türkçe *yazı çevrimi* ya da *çeviri yazı* karşılığıyla kullanılır. *Çeviriyazı/çevriyazı* terimi müzik sözlüklerinde de transkripsiyon karşılığında verilmiştir. Bununla birlikte birleşik bir terim olarak *notaya almak*, *uy-kökünden türetimle uyarlamak*, *uyarlayış*, *uyarım* terimleri ve yukarıda bahsedilen *göçür-* fiilinden *göçerim*, *göçürüm* terimleri de sözlüklerde Fransızca *transkripsiyon* teriminin Türkçe karşılığı olarak verilmiştir. Bu karşılıklar içinde *uyarlamak* ve *uyarım* terimleri, terim niteliği bakımından bağlamsızlık (biriciklik) özelliği göstermemektedir. Bir başka deyişle, farklı alanlarda da Batı dillerinden geçmiş terimlerin Türkçe karşılığı olarak kullanılan çokanlamlı bir terimdir. Örneğin; Fr. *adapter/adaptation* terimleri Türkçede *uyarlamak/uyarlama* terimleriyle karşılanır ve özellikle edebiyat, tiyatro ve sinema gibi alanlarda terim olarak kullanılmaktadır (TDK, 1948; 1966; 1974; 1981). Benzer şekilde *uyarım* da Fr. *excitation* teriminin karşılığı olarak biyoloji, fizik vb. alanlarda bilinen bir terimdir (TDK, GTS; TDK, 1983). Son olarak, aynı köke dayanan *uyarlayış* karşılığı ise -İş ekiyle yapılmış bir türetimdir.

Türkçede -İş fiilden isim yapan işlek bir ektir ve hareketin tarzını ifade eden isimler yapar. Farklı alanlara ait terimlerin karşılanmasında -İş ekinde yararlanılarak pek çok Türkçe terim türetilmiştir: *kalkış*, *imış* (havacılık); *dalış*, *varış* (spor); *vuruş* (müzik, teknik); *davranış*, *kavrayış* (felsefe, psikoloji) vb. Bu terimlerin çoğu benimsenmiştir ve yaygın bir kullanıma sahiptir. -İş, daha çok anlamsal olarak hareketin gerçekleşmesindeki biçimi, tarzı gösterme işlevine sahipken -mAk hareketi ifade eder. Bu nedenle *transkripsiyon* terimi karşılığında *uyarlamak*, *uyarlayış* biçimine göre hem anlam hem de kullanım bakımından daha uygundur. İncelenen sözlüklerde rastlanmamakla birlikte, burada -mAk yerine -mA ekiyle *uyarlama* biçimi, her iki ekin türetim potansiyeli karşılaştırıldığında terim oluşturmaya aslında daha elverişlidir. Çünkü -mAk ekine göre -mA fiil ismi, kalıcı olarak isim ve sıfat türünde daha çok sözcük türetme potansiyeline sahiptir.

3.8. İt. *abbassamento di mano*, Fr. *croisement* => T. *kruazman*, *krozman*, *kesim*, *çaprazlama*, *çapraz*, *çapraz geçiş*, *makas*

Terim sözlüklerinde “klavsen, org ve piyano gibi tuşlu çalgılarda bir eli öbür elin üzerinden aşırarak çapraz çalma” olarak tanımlanan bu iki terim, Türkçede Fransızca terimin okunuşuyla *kruazman*, *krozman* biçiminde veya *kesim*, *çaprazlama*, *çapraz*, *çapraz geçiş* ve *makas* terimleriyle karşılanmıştır. Türkçe *kesim* terimi, TDK *Terim Anketleri* sözlüğünde yer almaktadır. *Croisement* karşılığında “kesim, kruazman” eski terimler olarak verilmiş, bunların karşılığında ise *makas* yeni terim olarak teklif edilmiştir (1954:9). *çaprazlama*, *çapraz*, *çapraz geçiş*, *makas* karşılıkları anlamlandırma bakımından kavram içeriğiyle kolayca ilişkilendirilmektedir. Ancak diğer terimlerde olduğu gibi bir kavrama karşılık birden fazla terimin olması bakımından tekdahlılık; aynı zamanda farklı disiplinlerde de terim olarak kullanılmalrı bakımından tekdahlılık özelliğine sahip değildirler. Örneğin *çaprazlama* biyoloji, veteriner hekimliği, edebiyat vb. alanlarda; *makas* biyoloji, zanaat, mimarlık, spor, denizcilik vb. alanlarda farklı yabancı terimlerin Türkçe karşılıkları olarak terim sözlüklerinde yer almaktadır.

Çapraz ve *makas* terimleri, köken bakımından Türkçe olmasa da (*çapraz* < Far. *çap-rast*; *makas* < Ar. *mikas*) genel dilin söz varlığında bulunan, ses ve yapı özellikleri bakımından yerleşmiş sözcüklerdir. Dolayısıyla dil içinde var olan kaynaklar kullanılarak yeniden adlandırma yöntemiyle Türkçe terimler oluşturulmuştur. Ayrıca birleştirme yönteminden yararlanılarak *çapraz geçiş* biçiminde iki sözcükten oluşmuş bir karşılık da önerilmiştir.

3.9. Fr., İng. *intonation* => T. *entonasyon, ses alımı, tonlama, doğru ses, seslem, tonötüm*

Bağlamsızlık yani tekadlılık özelliği göstermeyen terimlerden bir diğeridir. Terim sözlüklerinde farklı karşılıklarla tanımlanmıştır. Türkçede terimin *entonasyon* biçimindeki sesletimi kullanım bakımından yaygınlaşmıştır. TDK *Terim Anketleri* sözlüğünde entonasyon biçimine karşılık *ses alımı* terimi önerilmiştir. Ancak bu terim incelenen diğer terim sözlüklerinde yer almaz. Sesle ilişkili olan kavram, *ses* ve *alım* sözcüklerinden oluşan birleşik bir terimle karşılanmışsa da *al-* fiil kökünden *alım* terimin anlamlandırılmasını zorlaştırmıştır. Say (2002), bu terimin Latince “tek doğru ses” anlamına gelen sözcükten türediğini, müzikte “ses ya da çalgı topluluğunda, sanatçıların perdeleri doğru şekilde seslendirilmesi” anlamına geldiğini belirtir. *Intonation* terimi, müzik dışında fonetik ile ilgili bir terim olarak dilbilimde de konuşma sırasında ses perdesinin yükselip alçalması anlamına gelir. Konuşma sırasında sesler üzerinde meydana gelen tonlama değişiklikleri dilbilgisel bir işleve sahiptir ve anlamsal farklılıklar oluşturur. Dilbilim ve dilbilgisi terimi olarak Türkçe kaynaklarda *tonlama* ve *ton* terimleriyle ifade edilir.

Müzik terimi sözlüklerinde *intonation* veya *entonasyon* madde başında *tonlama, doğru ses* gibi karşılıklarla verilmiştir (Say, 2002; Sözer, 2005). Gazimihal (1961), bu terim için *seslem* ve *tonötüm* karşılıklarını önermiştir. *ton* (< Fr. *ton*) ismi üzerine -LA- + -mA ekiyle oluşan terim, dil içi bir türetimdir ve bu biçimiyle aslında *intonation* teriminin Türkçedeki eş değeridir. Bir başka deyişle, *tonlama* terimi yapısı bakımından her ne kadar bir türetim/takılama sürecine uğramışsa da oluşturma yöntemi bakımından *intonation* teriminin çevirisidir. Say (2002)’de verilen *doğru ses* terimi, aslında doğrudan önerilmiş bir karşılık değildir, *intonation* teriminin kavramsal içeriğinden hareketle yapılmış bir nitelemedir (bk. Karaman, 2009:57).

Gazimihal tarafından bu kavram için önerilen Türkçe terimler incelendiğinde ise her iki terimin farklı yollarla oluştuğu görülür. *seslem* terimi, aynı zamanda bir dilbilgisi terimi olarak *Güncel Türkçe Sözlük*’te “hece” anlamıyla verilmektedir. Türkçede, Dil Devrimi sürecinde türetilen yeni sözcüklerden (neolojizm) biridir. Sözcük *ses* kökünden -LA- + -m ekleriyle türemiştir. -m eki, özellikle Cumhuriyet’ten sonraki Türkçeleştirme çalışmalarında terim türetmede en sık başvurulan eklerden biri olmuştur (Zülfikar, 1991:113). Genellikle tek heceli fiillere gelen ek, *anlam, işlem, toplam, ünlem, eklem, yüklem* vb. sözcüklerde olduğu gibi sınırlı sayıda da olsa -LA- ile biten tabanlar üzerine de getirilerek çeşitli bilim

dallarına ait terimler oluşturulmuştur. Zülfikar, -m yapım ekini kısa sürede ortaya çıkan hareketleri ifade etmeye elverişli bir ek olarak tanımlamıştır (Zülfikar, 1991:114). Terimin Ar. *hece* karşılığında türetilmesinde ekin bu işlevinden yararlanıldığı düşünülebilirse de müzik terimi olarak kavram içeriğiyle örtüşmesi bakımından saydamlık özelliği göstermez. Kullanıcının, kavramın anlamlandırılması noktasında terimle bağlantı kurması zordur. Gazimihal’in *seslem* terimiyle eş anlamlı olduğunu belirttiği *tonötüm* terimi sözlükte ayrıca madde başı yapılmamıştır. *ton* ve *ötüm* sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluşmuş birleşik bir terimdir. Buradaki *ötüm*, *öt-* fiilinden yine -m ekiyle türetilmiştir, ancak Türkçe sözcüklüğünde bu biçim ve anlamda kullanılan bir sözcük değildir.⁵ Dilbilimde fonetik terimi olarak “konuşma seslerinin niteliğini” belirten *ötümlü* (tonlu, sedalı), *ötümsüz* (tonsuz, sedasız), *ötümlüleşme* ve *ötümsüzleşme* terimleri yaygın bir kullanıma sahiptir. Terimin düzenliliğinden hareketle *ötüm* tabanının “ses, ton” anlamında kullanımı beklenirken dilbilimde “konuşma sesi, anlam ayırıcı ses, sesbirim” karşılığı İng. *phoneme*, Fr. *phonème* terimleriyle eş değerdir. Fonetik terimi olarak dilbilimde *ötüm* terimi yer almaz. Gazimihal’in sözlüğünde *ötüm* terimi, Fr. *sonorité* “ses niteliği, titreşimlilik” karşılığında verilmiştir. Anlam olarak da “ötümlülük, ses gürlüğü, süreli ses dolgunluğu” biçiminde tanımlanmıştır. Sözlükte Fr. *son* “ses, ton” karşılığında *ötü* “ses, gürültü, kulağa çarpan her tınlayış, musikal ses” anlamında, yine buradan türetilmiş *ötümlemek/ötümlendirmek* (Fr. *sonoriser*), *ötümlendiriş* (Fr. *sonorisation*), *ötümlü* (Fr. *sonore*) terimleri de madde başı yapılmıştır. Sonuç olarak, *öt-* fiil kökünden *öt-ü* ve *öt-(ü)m* türevleri, -U ve -m fiilden isim yapım ekleriyle türetilmiş iki ayrı sözcüktür (yaz-ı ve yaz-(ı)m, öl-ü ve öl-(ü)m gibi), dolayısıyla Fransızca eş değerlerine bakılarak birbiriyle düzenli bir terimleştirme amaçlansa da yanlış bir eklenme söz konusu olmuştur.

3.10. Fr. *cadence*, İt. *cadenza* => T. *kadans, kadenz, karar, durgu, bitiş, kalış*

Müzik terimi sözlüklerinde *kadans* terimi, birden fazla anlamıyla tanımlanmıştır. Biri bestecilik, diğeri armoni ile ilgili iki farklı kavramı gösterir. Say (2002), bu terimin anlamlarını, “Birincisi müzikte cümlelerin sonunda yer alan melodik ve armonik konfigürasyon; ikincisi konçerto formunda solistin ustalığını sergilemesine olanak açan ve solo olarak yorumlanan gösterişli kısa parça anlamındadır.” biçiminde vermiş ve bu iki anlamın ayırt edilmesini sağlamak amacıyla müzik yazarlarının birinci anlam için Fransızca *cadence*, ikinci anlam için İtalyanca *cadenza* terimlerini kullandıklarını belirtmiştir. Ayrıca ilk anlam için Türkçede *kalış*

⁵ *ötüm* sözcüğü, *Derleme Sözlüğü*’nde “Ötme zamanı: Horoz ötümlünde geldi.” biçiminde kayıtlıdır (TDK, 1977).

teriminin kullanıldığını ve bunun da terim karmaşasını önlediğini vurgulamıştır. Türkçede kullanılan karşılıklardan *durgu* terimi, TDK *Terim Anketleri*'nde eski terimler olan “karar, kadans” yerine teklif edilen bir terimdir. Buradan *cadence* için daha önce Arapça kökenli *karar* teriminin de kullanıldığı görülür. Aslında *karar* bir Türk müziği terimi olarak “bir makamın son perdesi; bir makam seyrinin sona erişi, durak” anlamında sözlüklerde yer almaktadır (Sözer, 2005:385, Say, 2002:287). Türk müziğiyle ilgili kimi kaynaklarda *karar*, *durak*, *kalış* ve *durgu* terimlerinin, Fransızcadaki iki ayrı terimin karşılığında kullanıldığı dikkati çekmektedir. Örneğin; Öztuna (2000) *kalış* terimini *cadence* karşılığında, *karar* ve *durak* terimlerini *tonique* karşılığında vermiştir. Diğer yandan Özbek (1998) *karar* ve *durgu* terimlerini *cadence* terimi için, *durak* terimini ise hem *cadence* hem de *tonique* için kullanmıştır. Dolayısıyla terim sözlüklerinde söz konusu terimlerle ilgili eşadlık ve eşanlamlılığın ortaya çıktığı söylenebilir.

Gazimihal (1961), Fransızca terimin Latince *caddere* “düş-” fiilinden “düşüş” anlamına geldiğini belirtir. Terimin ilk anlamı için Türkçe *durgu* karşılığını, ikinci anlam içinse *durguluk* karşılığını verir. Diğer sözlüklerden farklı olarak Gazimihal, üçüncü bir anlamdan daha bahsetmişse de bu anlam üzerinde durulmayacaktır.⁶ Yine Uluç (2006)'da *cadanse* madde başı “1. Durgu, kadans, 2. Konçertolarda orkestranın susup solistin tek başına çalarak yeteneklerini sergilediği küçük kısım” biçiminde açıklanmıştır. Hemen ardından *cadence finale* madde başı verilerek “bitim, bitiriş durgusu” olarak karşılık verilmiştir. Ancak sözlükte verilen karşılıklarla ilgili ne kastedildiği, kavramın açıklaması yeterli bir şekilde yapılmadığı için açık değildir. Yine *cadence* denilen, solistin orkestra eşliği olmadan tek başına çaldığı bölümün eserin sadece sonunda değil, ortasında ya da başında da olabilmesi, kavram için önerilen Türkçe “bitiş” karşılığının yeterince açıklayıcı ve saydam olmadığını gösterir.

Terimin sözlüklerde verilen Türkçe karşılıklarını değerlendirdiğimizde ise kavramın içeriğiyle ilgili olarak *dur-*, *bit-*, *kal-* fiil köklerinden -GU ve -IŞ fiilden isim yapım ekleriyle türetildiği görülür. Türkçede her iki ek de türetkenliği yüksek eklerdendir. Gerek genel dilde gerek bilim ve sanat terimlerinde sıklıkla karşımıza çıkar. *bitiş* ve *kalış* fiil isimleri genel dilde de kullanılmaktadır. Dolayısıyla burada bir anlam aktarımı, bir başka deyişle yeniden adlandırma söz konusudur. Genel dildeki anlam terim anlamıyla sınırlandırılmıştır. Ancak bu durum terim biliminin tekanlamlılık ve tek adlılık ilkesiyle çelişir. Çokanlamlılık ortaya çıkar. Bu ise terimlerin benimsenip

yaygınlaşmasında dezavantaj yaratmaktadır. *dur-* fiilinden -GU ekiyle türetilen *durgu* terimi ise dilbilim, edebiyat, tiyatro vb. alanlarda da kullanılan bir terimdir. Sözü edilen alanlarda Fr. *pause* teriminin karşılığı olarak önerilmiştir. *Güncel Türkçe Sözlük*'te *durgu* sözcüğü halk ağzında etiketleyle “1. Sekte, 2. *müzik* Bir müzik eserinde, bitiş etkisi yapan armonik zincirlemeler bütünü.” biçiminde tanımlanmıştır. Dolayısıyla, diğerlerinde olduğu gibi bu terimin de yeniden adlandırma yoluyla ortaya çıktığı söylenebilir.

4. Sonuç

Çalışmada, incelenen müzik terimi sözlüklerinde tespit edilen Türkçe terimlerden az sayıda terim arasında birlik bulunduğu ve bu terimlerin yerleşik hale geldiği söylenebilir: *eşlik*, *eşlikçi*, *parmak numarası*, *es*, *sus* gibi. Bu terimlerin oluşturulmasında birebir çeviri, türetim, yeniden anlamlandırma yöntemlerinden daha fazla yararlanıldığı görülmüştür. Bu yöntemlerin yanı sıra birleştirme ve ödünçleme yoluyla da Batı dillerindeki terimler Türkçede karşılanmıştır. Örneğin; Fr. *déchiffre* > T. *deşifre*, Fr. *bemole* > T. *bemol*, Fr. *dièse* > T. *diyez*, Fr. *majeur* > T. *majör*, Fr. *mineur* > T. *minör*; İtalyanca *adagissimo*, *allegretto*, *allegro*, *andante*, *largo*, *moderato*, *presto*, *ritardando* gibi hız terimleri ile yine İtalyanca *legato*, *staccato*, *piçciato*, *vibrato* gibi ses ve çalgı müziğindeki teknik terimlerin doğrudan Batı dillerindeki kullanımları alanda yaygınlaşmıştır. Bu terimlerin bir kısmına Türkçe terimler önerilmişse de yaygınlaşmamıştır. Örneğin *majör* ve *minör* terimlerine karşılık Almandada sırasıyla *Dur* ve *Moll* kullanılırken Türkçede önerilen *büyük* ve *küçük* terimleri kullanılmamıştır. Bunun nedeni, Türkçede *büyük* ve *küçük* sözcüklerinin başka pek çok farklı isimle birlikte kullanılan genel dile ait niteleyici sözcüklerden biri olması ve geniş bir anlam alanının bulunması olabilir.

Terimleştirme çalışmalarında birleştirme yoluyla da Türkçe terimler türetilmiştir. Bunların bir kısmı birebir çeviri yöntemiyle ortaya çıkan birleşik terimlerdir: İt. *una corda* > T. *tek tel*, *tek telde*; Fr. *doubles cordes* > T. *çift tel*; Fr. *musique de chambre* > T. *oda müziği*; Alm. *Nachtmusik* > T. *gece müziği*; Fr. *demi-ton* > *yarım ton*; Fr. *cadence parfaite* > T. *tam durgu*, Fr. *cadence imparfaite* > T. *eksik durgu*, *yarım durgu*. Fr. *quartet de ton* > T. *çeyrek ses* vb. Ayrıca birleşik terimler arasında biri Türkçe diğeri farklı dillerden geçen veya iki unsuru da Türkçe olan terimler de vardır: *çift bemol*, *çift diyez*, *çift oktav*; *büyük üçlü*, *küçük üçlü*, *tam üçlü*, *eksik üçlü*; *ikilik es*, *sekişlik es*; *birinci kemanca* ya da *baş kemanca* (< Alm. *Konzertmeister*) vb.

⁶ “Kadenz, bazen de ‘tartım’ anlamına gelir; hele dans musikisinde ‘iyice belirtili ölçü’ duygusunu ifade eder. (bk. armonik kadenz)” (Gazimihal 1961: 120).

Terim biliminde ölçünleştirmeden beklenen ideal durum tekadlılık olarak adlandırılan, bir kavrama karşılık bir terim ilkesinin uygulanmasıdır. İncelenen örneklerde her kavram için sözlüklerde birden fazla terimin yer aldığı, Batı dillerinden geçen terimlere farklı karşılıklar önerildiği görülmüştür. Örneğin; İt. *abbassamento di mano*, Fr. *croisement* karşılığında sözlüklerde *kruazman*, *krozman*, *kesim*, *çaprazlama*, *çapraz*, *çapraz geçiş*, *makas* terimlerinin verilmesi gibi. Yine önerilen karşılıkların dil içinde yeniden türetimle değil, genel dilde var olan ya da birçoğu farklı disiplinlerde de görebileceğimiz terimlerin yeniden adlandırılması yoluyla oluşturulduğu tespit edilmiştir: Fr. *rythme* karşılığında *tartı*, *transcription* karşılığında *çevriyazı* veya *uyarlamak*, *silence* karşılığında *sükût* veya *susma*, *cadence* karşılığında *bitiş* veya *kalış* terimleri gibi. Bu durum çokanlamlı terimlerin oluşmasına da neden olmaktadır. Bir terim, hem farklı alanlarda hem de müzik alanında birden fazla kavramı temsil edebilmektedir.

Bunların yanı sıra Batı müziği terminolojisinde Batı dillerindeki terimlere karşılık olarak önerilen ve benimsenerek müzik alanında geçerlik kazanan Türkçe terimler de vardır. Bu terimler Türkçe kök ve eklerden yararlanılarak türetilmiş veya yeniden anlamlandırmayla genel dildeki sözcükler terim anlamı kazanmıştır. Örneğin; *porte* (Fr. *portée*) karşılığında önerilen *dizek*, *melodi* (Fr. *mélodie*) karşılığında *eşgi*, Fr. *mesure* karşılığında *ölçü*, *gam* (Fr. *gamme*) karşılığında *dizi*, Fr. *silence* karşılığında *sus* terimleri dil içi kaynaklardan yararlanılarak oluşturulmuş ve yaygın kullanım alanına sahip Türkçe terimlerdenidir. Müzik aletlerinin çoğunun adı köken bakımından Batı kaynaklı olmakla birlikte müzik aletini oluşturan parçaların adlarının Türkçe olması dikkat çekicidir. Örneğin; *keman* (< Far.), *viyola* (< İt.), *çello-viyolonsel* (< İt.), *kontrbas* (< Fr.) gibi aynı aileden olan çalgıların *köprü*, *eşik* (Fr. *chevalet*); *kulak* (Fr. *cheville*); *candireği* (Fr. *âme*, İng. *soundpost*); *tel*, *kıl* (Fr. *corde*); *yay* (Fr. *archet*), *kuyruk* (*tellik*), *topuk* (Fr. *talon*) vb. parçaları adlandırılırken Türkçe terimler kullanılır.

Bir bilim dalına ya da alana ait kavramların belli bir dilin kendi kaynaklarını kullanılarak terimleştirilmesi, bunun yanı sıra türetilen yeni terimlerin ölçünleştirilmesi de terim çalışmalarının amaçları arasındadır. Batı müziği ve genel müzik teorisi terimlerinde olduğu gibi kimi alanlarda yabancı dillerden geçen terimler daha yaygın bir kullanıma sahiptir. Kullanımı yaygınlık ve geçerlilik kazanmış bu tür terimlerin, tamamen belli bir dilin dil içi kaynaklarından yararlanılarak karşılanması ve yerleştirilmesi ise daha uzun bir süreç alır. İncelenen terim örneklerinde de bu durum gözlenmiştir. Batı dillerinden geçen terime karşılık önerilen Türkçe bir terim, terimleştirme bakımından çeşitli sebeplerle alanda geçerlik kazanamamıştır. Bu sebepler arasında terimlerde işlek olmayan eklerin kullanımı, terimlerin Türkçenin

eklenmeyle ilgili süreçlerine aykırılık göstermesi, birden fazla sözcükten oluşması, kavramsal ilişkinin kurulamaması, çokanlamlılık ve eşadlılığın ortaya çıkması vb. yöntem ve nitelik bakımından ortaya çıkan özellikler sayılabilir. Özellikle Türkçeleştirme çalışmaları sonunda bir kavrama birden fazla karşılık önerilmesi, yani eşanlamlılığın ortaya çıkması alanda terim karmaşasına neden olduğu için alan uzmanlarının köken bakımından doğrudan Batı dillerinden geçen terimleri tercih etmesinde önemli bir etkidir.

Kaynaklar

- Akbaba, Ş., 2016. Türkiye’de Yayımlanan Müzik Sözlükleri, Müzik Ansiklopedileri ve Müzik Atlaslarının İncelenmesi. *Online Journal of Music Sciences*, 1(2): 109-124.
- Atalay, A., 2009. Müzik Eğitiminde Ölçü Gruplamaları ve Tanımlamalarına Yeni Bir Bakış. 8. *Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu* Bildiri Kitabı. Düzenleyen: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 23-25 Eylül 2009, 328-338.
- Bozkaya, İ., 1995. Müzik terminolojisi ve A. Adnan Saygun. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, X (1): 33-40.
- Demirtaş, S., 1993. *Klasik Batı Müziği Küçük Sözlük*. Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana.
- Gazimihal, M., 1961. *Musiki Sözlüğü*. Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- Karaman, B. İ., 2009. Terim Oluşturma Yöntemleri. *Belleken*, II: 45-59.
- Karaman, B. İ., 2017. *Terimbilimi*. Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Özbek, M., 1998. *Türk Halk Müziği El Kitabı I Terimler Sözlüğü*. Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.
- Öztuna, Y., 2000. *Türk Musikisi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi*. Atatürk Kültür Merkezi Yay. Ankara.
- Pilav, S., 2008. Terim Sorunu ve Eğitim Öğretimde Terimlerin Yeri ve Önemi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16 (1): 267-276.
- Say, A., 2002. *Müzik Sözlüğü*. Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara.
- Sözer, V., 2005. *Müzik Ansiklopedik Sözlük*. Remzi Kitabevi, İstanbul.

Türk Dil Kurumu, 1948. Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü. <https://sozluk.gov.tr> (Ziyaret tarihi: 21/03/2023).

Türk Dil Kurumu, 1950. Altıncı Türk Dil Kurultayı 1949. Birleşimler, Tutanaklar. Yeni Matbaa, Ankara.

Türk Dil Kurumu, 1954. *Terim Anketleri: Müzik*. Yeni Matbaa, Ankara.

Türk Dil Kurumu, 1966. Tiyatro Terimleri Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr> (Ziyaret tarihi: 21/03/2023).

Türk Dil Kurumu, 1974. Yazın Terimleri Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr> (Ziyaret tarihi: 21/03/2023).

Türk Dil Kurumu, 1977. Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr>, (Ziyaret tarihi: 10/03/2023).

Türk Dil Kurumu, 1981. Sinema ve Televizyon Terimleri Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr> (Ziyaret tarihi: 21/03/2023).

Türk Dil Kurumu, 1983. Fizik Terimleri Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr> (Ziyaret tarihi: 21/03/2023).

Türk Dil Kurumu, (t.y.). Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr> (Ziyaret tarihi: 16/02/2023).

Uluç, M., 2013. *Müzik Cep Sözlüğü*. Müzik Eğitimi Yayınevi, Ankara.

Uysal, H., 2013. Yabancı Terimleri Türkçeleştirmede Uygulanan Yöntem ve İlkeler (1932-1950 arası). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Dili Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 310 sayfa.

Yalçın, G., 2013. Türkiye’de 1900-2012 yılları arasında yayınlanan batı müzik teorisi kitaplarındaki terminolojinin incelenmesi. *İDİL*. 2(8): 65-91.

Yaman, M., 2006. Çağdaş Terimbilim ve Kurumsal Çalışmalar. *Dilbilim*. (15): 59-76.

Zülfikar, H., 1991. *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*. TDK Yayınları, Ankara.